

ของไทย ศาสตราจารย์ชาวสวิสคือ Fritz Sarasin ได้เข้ามาสำรวจทางภาคเหนือของไทย และได้พบเครื่องมือหินกะเทาะเป็นคนแรก แต่เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ของไทยนั้นเป็นที่สนใจของชาวโลกก็หลังจากการค้นพบเครื่องมือหิน ของนักโบราณคดีของชาวฮอลันดา H.R. Van Heekeren ซึ่งถูกกองทัพญี่ปุ่นจับเป็นเชลยศึกโดยใช้ให้สร้างทางรถไฟจากหนองปลาตุกไปถึงด่านเจดีย์สามองค์ในระหว่างปี คศ. 1943-1944 จากนั้นมาก็มักโบราณคดีหลายคนได้เข้ามาสำรวจแหล่งก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ซึ่งบางครั้งก็ได้ร่วมมือกับกรมศิลปากรของไทยด้วย (1)

ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทย แบ่งได้เป็น 4 ยุค ดังนี้

1. สมัยหินเก่า (c 50,000 - 10,000 B.C.)

ประเทศไทยมีแหล่งอาศัยของคนสมัยหินเก่ามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคเหนือและภาคตะวันตก แต่เขตที่มีการสำรวจแรกสุด โดยศาสตราจารย์ฟริทซ์ สารสิน ในปี คศ. 1931 คือ เชียงใหม่ เชียงราย ราชบุรี ลพบุรี และสิ่งของที่พบนั้นได้เรียกชื่อว่า Siamian เครื่องมือหินในสมัยนี้จะทำจากหินกรวด หรือเรียกอีกอย่างว่า หินแม่น้ำโดยนำมากระเทาะอย่างหยาบ ๆ และง่าย ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับเครื่องมือหินสมัยหินเก่าของยุโรป เครื่องมือที่พบมีขวานก้าน เครื่องมือขุดดินเศษที่ทำด้วยหินกรวดแบนและบาง เครื่องมือหินปลายแหลมที่ทำจากหินปูน มนุษย์ในสมัยนี้มีชีวิตความเป็นอยู่แบบเร่ร่อนและท่องเที่ยวหาอาหารล่าสัตว์ไปตามที่ต่าง ๆ อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง (2) เครื่องมือของสมัยหินเก่านี้เรายังได้พบที่ถ้ำพระ จ. เชียงราย ถ้ำฤๅน เขาค้อ จ. ราชบุรี ถ้ำไถลบ้าน อ. จอมทอง จ. เชียงใหม่ เป็นต้น (3) ที่จังหวัดกาญจนบุรี บริเวณบ้านเก่า ต. จระเข้เผือก อ. เมือง ได้พบเครื่องมือเหล่านี้มากที่สุด ส่วนมากจะทำจากหินควอทซ์ หินทราย หินเคลย์สโตน โดยเฉพาะแถบ

(1) จีน อยู่ดี. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. (พระนคร : ศิวพรการพิมพ์, 2510), หน้า 1 - 3.

(2) นางพงา สุขวนิช. การตั้งพื้นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์. (พระนคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2527), หน้า 8 - 10.

(3) เรื่องเดียวกัน., หน้า 12.

ริมฝั่งแม่น้ำแคว เรียกกันว่าวัฒนธรรมเฟงนอยเอียน (1) แม้ว่าจะได้พบเครื่องมือสมัยหินเก่ามากเพียงใดก็ตามแต่ไม่เคยพบโครงกระดูกของคนสมัยหินเก่าเลย ดังนั้นจึงไม่มีหลักฐานแน่นอนที่จะกล่าวว่าคนสมัยหินเก่าเป็นคนพวกใด

สำหรับการขุดค้นที่ลพบุรีและราชบุรีนั้น นอกจากจะได้พบเครื่องมือหินกะเทาะมากมายแล้วยังได้พบเปลือกหอย นก (Cyclophoridae) หอยนาโนนา (Nanina) และหอยแครง จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า มนุษย์สมัยหินเก่าเหล่านี้คงอยู่ไม่ไกลไปจากทะเลมากนัก

-
- (1) ชิน อยู่ดี, คนก่อนประวัติศาสตร์. (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512). หน้า 7 - 8 และ สุต แสงวิเชียร. เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2517), หน้า 2 - 3. ซึ่งกล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมเฟงนอยว่า "ร่องรอยของคนก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินเก่าในประเทศไทย ได้มาปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองแผ่เข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย กองทัพญี่ปุ่นที่รบชนะดินแดนหลายแห่งในแถบนี้ของโลก ได้วางแผนยกไปจู่รบประเทศพม่า ซึ่งขณะนั้นอยู่ในปกครองของประเทศอังกฤษโดยล่าเหยียดทหารและสัมภาระขึ้นจากประเทศซึ่งรวมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นขณะนั้นกองทัพญี่ปุ่นจึงสร้าง ทางรถไฟขึ้นจากบริเวณหนองปลาตูก ผ่านจังหวัดกาญจนบุรีเข้าสู่เมืองมะละแหม่งของประเทศพม่า ในการสร้างทางรถไฟนี้กองทัพญี่ปุ่นได้กวาดต้อนเชลยศึกจากประเทศอินโดนีเซีย มาลายู มาเป็นแรงงานส่วนหนึ่งงานหมู่เชลยเหล่านี้เป็นนักโบราณคดีและนักศึกษาชาวฮอลันดา ขณะถูกบังคับให้ทำงานอยู่ได้พบเครื่องมือหินหลายก้อนที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่พบคือบริเวณใกล้สถานี "บ้านเก่า" ห่างจากตัวเมืองกาญจนบุรีขึ้นไปทางตะวันตกเฉียงเหนือที่หลักกิโลเมตร 145 หรือ 35 กิโลเมตรจากตัวเมือง ตัวผู้พบฟังสำเนียงชาวพื้นเมืองไม่ออก คำว่า "แควน้อย" ได้ยินเป็น "เฟงน้อย" ภายหลังจากได้รับการยืนยันจากผู้ชำนาญว่า เครื่องมือที่พบเป็นเครื่องมือสมัยหินเก่าแน่ ท่านก็ใช้ชื่อวัฒนธรรมเครื่องมือหินเก่าของประเทศไทยว่า "วัฒนธรรมเฟงนอย" หรือเฟงนอยเอียน (Fengnoi culture)"

นอกจากนี้ยังพบ เครื่องมือหินเก่าที่บริเวณแม่น้ำโขงตั้งแต่สรวกซึ่งเป็นแดนต่อแดนไทย พม่า และลาว ไปจนถึงหาดสวนดอกเป็นระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร ลักษณะของเครื่องมือหินกะเทาะที่พบนั้นคล้ายคลึงกับเครื่องมือหินของคนในยุคหินเก่าในประเทศจีน (1)

เครื่องมือหินกะเทาะที่พบในประเทศไทยนี้ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พบในประเทศพม่าอีกทั้งยังได้มีการสำรวจพบ เครื่องมือหินกะเทาะสมัยหินกลางที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอีกด้วย (2)

สมัยหินกลาง (C. 10,000 B.C. - 3,000 B.C.)

มนุษย์สมัยหินกลางของไทยตั้งถิ่นฐานอย่างกระจัดกระจายจากเหนือลงมาใต้ หลักฐานที่พบมี เครื่องมือหินชนิดที่ชำรุดที่มีรูปกลมหรือสี่เหลี่ยม เครื่องสับตัด เครื่องมือหินกะเทาะที่เรียกว่าขวานสั้น เครื่องมือหินกะเทาะรูปไข่ ขวานหินกะเทาะมีรอยขีด ขวานหินรู้นเก่า ขวานก้านกะเทาะสองหน้า (3) เป็นต้น สิ่งของเหล่านี้ได้พบที่ถ้ำจันเด อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี ที่ถ้ำพระ ต.โทรโยค จ.กาญจนบุรี ถ้ำที่วังโพ ต.ลุ่มลุ่ม อ.โทรโยค จ.กาญจนบุรี ถ้ำวงช้าง อ.ผาง จ.เชียงใหม่ ถ้ำพระงาม จ.สระบุรี และถ้ำบางแห่งที่ จ.แม่ฮ่องสอน (4)

คนในสมัยนี้ อาศัยอยู่ตามถ้ำ ตามเพิงผา ปลูกข้าวหรือล่าอาหารมีชีวิตด้วยการเก็บผลไม้และหาปลา เช่นเดียวกับคนสมัยหินเก่า แต่คงมีวิถีในการดำรงชีวิตดีกว่าคนสมัยหินเก่าเป็นแน่ เพราะรู้จักหุงหาอาหาร รู้จักเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร เช่น มีหมู กวาง หมู ลิง หอย ปลา ปู เต่า มีเรือซุงใช้ มีประเพณีเกี่ยวกับคนตาย นิยมเอาศพฝังไว้ใต้ถุนบ้าน (5) ใครงกระดูกที่พบครั้งแรกในสมัยหินกลางนี้คือใครงกระดูกพบที่ถ้ำพระ อ.โทรโยค จ.กาญจน

(1) สุต แสงวิเชียร. เรื่องเดิม., หน้า 5 - 6.

(2) จีน อยู่ดี. คนก่อนประวัติศาสตร์, เรื่องเดิม., หน้า 11.

(3) เรื่องเดียวกัน., หน้า 26.

(4) นงพงา สุขวนิช. เรื่องเดิม., หน้า 25.

(5) จีน อยู่ดี. เรื่องเดิม., หน้า 26 - 27.

บุรี กระจกกระจุกอยู่ในท่านอนหงายชั้นเข่าบนหินก้อนใหญ่ ศีรษะหันไปทางทิศใต้ฝ่ามือขวาอยู่ ใต้คาง ร่างกายโรยด้วยดินสีแดงซึ่งก็คือการทำให้เลือดและชีวิตแก่ผู้ตาย ตลอดทั้งแหลมมลายูมีการฝังศพลักษณะเดียวกันหมด (1)

ศิลปกรรมที่พบในสมัยนั้นนอกจากเครื่องใช้ไม้สอยแล้ว ยังมีเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งพบที่แม่ฮ่องสอน มีทั้งชนิดผิวเกลี้ยงและบางชิ้นก็มีการขัดเงามีลายเชือกทาบ นับเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เก่าที่สุดในประเทศไทย มีอายุเกือบ 10,000 ปี (2)

วัฒนธรรมแบบเดียวกันนี้ ทางเอเชียอาคเนย์เรียกว่าวัฒนธรรมโฮมิเนียน ทั้งนี้ เพราะพบเครื่องมือหินสมัยกลางที่จังหวัดโฮมิโน แคว้น ดั่งเกีย เวียดนาม

สมัยหินใหม่ (C. 8,000 ปี - 600 B.C.)

มนุษย์สมัยหินใหม่ตั้งถิ่นฐานกันเป็นหมู่บ้านอยู่ตามฝั่งแม่น้ำใกล้เชิงเขาและบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง เช่นที่บ้านเก่า ต.จระเข้เผือก อ.เมือง จ.กาญจนบุรี ในบริเวณดังกล่าว ได้พบโครงกระดูกของมนุษย์สมัยหินใหม่กว่า 50 โครง ภายในบริเวณเนื้อที่เพียง 500 ตารางเมตร หมู่บ้านที่มนุษย์สมัยหินใหม่อาศัยอยู่นี้ไม่เล็กไปกว่าหมู่บ้านในปัจจุบันเลย นอกจากโครงกระดูกแล้วยังได้พบเศษเครื่องปั้นดินเผาอีกมากมาย แล้วยังมีลูกปัด ขวาน หิน ก้ำไลหิน นอกจากจังหวัดกาญจนบุรีแล้ว เรายังได้พบร่องรอยของมนุษย์สมัยหินใหม่ อยู่อีกหลายแห่งเช่น บ้านหนองแซงเสา ต.หินกอง อ.เมือง จ.ราชบุรี ต.กลางแดด อ.เมือง จ. นครสวรรค์ บ้านโคกเจริญ อ.ไชยบาดาล จ.ลพบุรี (3)

จากโครงกระดูกของคนสมัยหินใหม่ ทราบว่าคนในสมัยนี้มีรูปร่างสูงใหญ่ แต่มักมีอายุสั้นทั้งนี้คงเป็นเพราะมีความลำบากในการครองชีพหรืออาจจะ เป็นเพราะถูกคุกคามจากโรคติดต่อหนึ่งก็ได้ นอกจากนั้นพวกนี้ยังมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตอนพันธ์อีกด้วย คือนิยมตอน

(1) แงพงา สุขวนิช. เรื่องเดิม., หน้า 2 2 .

(2) สุต แสงวิเชียร. เรื่องเดิม., หน้า 9 - 10.

(3) ชิน อยู่ดี. เรื่องเดิม., หน้า 2 8 .

พันริมและ เจี้ยวจากพันชุนบนในขณะทีคนผู้นั้น เพิ่งจะมีอายุเข้าสู่วัยหนุ่มสาว (1) ตามทฤษฎี
ของ ดร.คาร์ตัน เอสทูน มนุษย์สมัยหินใหม่ที่พบที่ กาญจนบุรี ราชบุรี นครสวรรค์ และลพบุรี
น่าจะเป็นพวกมองโกลลอยด์ไม่ใช่อคนไทย

ศาสตราจารย์วิลแฟรม ฮีเบอฮาด กล่าวว่าในสมัยนี้คนไทยคงอาศัยอยู่ตามลุ่ม
แม่น้ำทางใต้ของประเทศจีน พวกนี้มีอาชีพทำนาข้าวเจ้าเป็นส่วนใหญ่ มีวัฒนธรรมเป็นของตน
เองวัฒนธรรมหินใหม่ของไทยได้ผสมกับวัฒนธรรมเข้าเป็นวัฒนธรรม เยี่ย (yueh culture)
และวัฒนธรรมลู่ชาน นั้นส่วนมากเป็นไทย เข้าและตุรกุส รวมกัน (2)

เครื่องปั้นดินเผาสีด้าขัดมันของสมัยหินใหม่ ที่พบที่บ้านเก่า จ.กาญจนบุรี มี
ความคล้ายคลึงกับเครื่องปั้นดินเผาของวัฒนธรรมลู่ชานมาก และก็มีความเชื่อว่างมีคน
สมัยหินใหม่พวกหนึ่งอพยพจากทางใต้ของจีนลงสู่ไทย (3)

สิ่งของเครื่องใช้ของคนสมัยหินใหม่ ที่สำคัญมี

ขวานหินขัด หรือขวานฟ้า ที่พบมี 2 แบบ คือแบบธรรมดา และแบบมีป่า จักร
หินหรือหินที่หั่นเป็นวงกลม เครื่องมือหินรูปคล้ายจอบเจาะรูใกล้ปลายมีรูมน หัวลูกศรและ
ปลายหอกที่ทำจากหิน ขวานฟ้ามีพบทั้งที่ จ.กาญจนบุรี จ.อุดรธานี จ.สกลนคร จ.อุบลราช
ธานี และ จ.นครราชสีมา

ของที่ทำจากกระดูกสัตว์และเขากวาง มักทำเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก รูปกลม
รูปสามเหลี่ยม หัวลูกศร ปลายหอก มีดสั้น 2 ซม. เครื่องมือปลายแหลมแบบต่าง ๆ เบ็ด
ห่วงกลมและเข็มมีรู นอกจากนั้นยังรู้จักนำเอาเปลือกหอยมาทำเป็นมีด บางชิ้นก็เจาะรู บาง
ครั้งก็พบว่ามีการนำเปลือกหอยมาใช้เป็นเครื่องประดับโดยนำมาตัดเป็นแฉ่นบาง ๆ สลับกับ
ลูกปัดหิน

สำหรับเครื่องปั้นดินเผามีทั้งสีด้า สีแดง น้ำตาล เทาและเหลือง มีการขัดเงา
เนื้อภาชนะบางและมีรูปแบบหลากหลายที่ปรากฏภาชนะบ้างทำเป็นลายเชือกทาบ ลาย

(1) เรื่องเดียวกัน., หน้า 30 - 31.

(2) เรื่องเดียวกัน., หน้าเดียวกัน

(3) เรื่องเดียวกัน., หน้า 34.

ตารางสี่เหลี่ยม ลายเสือ ลายจักษุสาม ทั้งยังได้พบภาชนะที่มี 3 ขา ซึ่งเชื่อกันว่าน่าจะเป็นภาชนะรุ่นแรกสุดของสมัยหินใหม่ (1)

มนุษย์สมัยหินใหม่คงกระจายอยู่กันตาม จ.กาญจนบุรี จากการขุดค้นของคณะสำรวจก่อนประวัติศาสตร์ไทย - เดนมาร์ก ที่บ้านเก่าในปี พ.ศ. 2509 ได้พบหลุมเสาบ้านคนรวม 6 หลุม พังเป็นรูปไข่ แต่ละด้านยาวประมาณ 10 เมตร หลุมมีขนาดเท่ากระบอแก้วไม้ไผ่ จึงทำให้เราทราบซากบ้านแห่งแรกของไทย แต่เนื่องจากไม่ได้พบหลังคา เสา และสิ่งอื่น ๆ จึงทำให้เราไม่สามารถรู้เรื่องราวของก่อนประวัติศาสตร์ได้มากมายนัก

ในสมัยหินใหม่มีแหล่งศิลปกรรมที่เจริญรุ่งเรืองกว่าแหล่งใด ๆ ในสมัยเดียวกันคือศิลปกรรมที่บ้านเชียง จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าเคยมีคนก่อนประวัติศาสตร์ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ที่นี้มากกว่า 7,000 - 8,000 ปีแล้ว (2)

สมัยสำริดหรือสมัยโลหะ (C. 600 ปี ถึง 100 B.C.)

จากการสำรวจของคณะกรรมการศิลปากรในปี พ.ศ. 2507 - 2510 เป็นผลให้พบหลักฐานของสมัยโลหะ ซึ่งพบทั้งที่ จ.กาญจนบุรี คือถ้ำองบะ ที่ศูนย์ทหารปืนใหญ่ จ.ลพบุรี บ้านนาดี รนนันทา ต.บ้านโคก อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น (3) นอกจากนั้นก็พบที่บ้านเชียง อ.หนองหาน จ.อุดรธานี บ้านพันนา ต.พันนา อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร บ้านดอนตาล กิ่ง อ.ดอนตาล จ.นครพนม และที่ถ้ำวงช้าง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

มนุษย์ยุคโลหะคงได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยในระหว่าง 600 ปี - 100 ปีก่อนคริสตกาล โดยเข้ามาอาศัยอยู่แถบตะวันตกเฉียงเหนือก่อน คงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาดี พวกนี้อาจรู้จักทำเครื่องปั้นดินเผาแบบลายจุดเป็นเส้นโค้งกับลายเชือกทาบ ล่าสัตว์ ทำการเพาะปลูก ทำอาวุธและเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยโลหะ นิยมใช้เปลือกหอยทำเครื่องประดับ และคงได้รับวัฒนธรรมจากสมัยหินใหม่บ้าง แล้วต่อมาจึงได้กระจายไปอยู่ทาง จ.อุดรธานี

(1) เรื่องเดียวกัน., หน้า 16.

(2) พิสิฐ เจริญวงศ์. "งานค้นคว้าเรื่องอดีตของบ้านเชียง", คดีปล้นอดีตที่บ้านเชียง.

(กรุงเทพฯ มหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515), หน้า 32 - 33.

(3) จีน อยู่ดี. คนก่อนประวัติศาสตร์. เรื่องเดิม., หน้า 51 - 52.

สิ่งของที่พบในสมัยโลหะ

มีการทำเครื่องปั้นดินเผามากมาย มีทั้งชนิดามีลายนแต่ทาน้ำยาเคลือบสีแดง บางครั้งก็ทำแบบมีเชิงบ้าง นอกจากนั้นก็พบแว้วร์ดินเผาสำหรับทอดผ้า แผ่นดินเผาแบบกลมคล้ายเบี่ยง ซึ่งพบในสมัยหินใหม่เช่นกัน ประโยชน์ใช้สอยของสิ่งนี้ยังไม่รู้แน่ชัดนัก นอกจากนั้นก็พบลูกดินกลมเผาคล้ายกระสุน

การนำเอากระดูกสัตว์มาทำเครื่องมือก็ยังคงทำอยู่เช่นกัน เช่นนิยมทำเป็นหัวลูกศรและใช้โลหะทำอาวุธ มีขวานสำริด พบที่ จ.เลย ที่อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี หรือกลองมโหระทึกพบที่ จ.อุบลราชธานี 1 ลูก อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช 2 ลูก อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ 3 ลูก อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี 4 ลูก อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ 1 ลูก กลองเหล่านี้ล้วนมีอายุมาประมาณ 200 - 100 ปีก่อนคริสตกาล (1)

นอกจากนั้นก็มีการมัดทำด้วยแก้วและหิน กาลแบบแหลมและลูกพรวนที่ทำจากสำริด

ที่บ้านดอนตาเพชร ต.พนมทวน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี มีแหล่งวัฒนธรรมสมัยโลหะ มีอายุประมาณ 2000- 1700 ปีมาแล้วอยู่ห่างจาก อ.พนมทวนไปทางเหนือ 8 กิโลเมตร

คนสมัยโลหะแถบนี้รู้จักการทำกิจกรรม ไร่ ไร่ ไร่ เพราะได้พบแผ่นสำริด 2 แผ่น รูป ไร่ ไร่ พวกนี้คงเจริญมากเพราะหล่อสำริดได้บ้างมาก เครื่องปั้นดินเผาที่มีลายเขียนบ้าง เชือกทาบบ้าง ชัดมันบ้าง รู้จักหาปลาโดยใช้ฉมวกแทงและตกเบ็ด ส่าสัตว์ด้วยหอก นิยมลูกบัตหินโม่รา ซึ่งเป็นลูกบัตคล้ายที่พบในอินเดียมาก รูปชูดบนแผ่นสำริดมีรูปหญิงครึ่งตัวสวมเสื้อ ผมแสกกลางเกล้าผมมวยใส่ต่างหู ลูกบัตสี่ต่าง ๆ จะทำด้วยแก้วหรือหิน หญิงจะสวมกาวาลแขนสำริดที่ข้อเท้าและข้อมือ สวมแหวนสำริด นอกจากนั้นยังพบวัฒนธรรมสมัยสำริดที่เนินนกกทา จ.ขอนแก่น มีอายุตั้งแต่ 1420 ปี - 1020 ปีก่อนคริสตกาล คือ

(1) เรื่องเดียวกัน.. หน้า 52 - 58.

มีอายุประมาณ 3400 ปี มาแล้ว (1)

จากหลักฐานทางโบราณคดีทางด้านก่อนประวัติศาสตร์ ทำให้สรุปงานศิลปะที่สำคัญ ดังนี้

1. ศิลปกรรมตามผนังถ้ำ

จากการสำรวจภาพเขียนสีในถ้ำทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ แล้ว แบ่งแบบของการทำภาพเป็น ชนิดเขียนสีและชนิดภาพลัทธิลายบนผนังถ้ำ (2)

ชนิดเขียนสีแบ่งออกเป็น (3)

1. วาดเส้นด้วยสี สีที่เข้มข้นเป็นสีเทาจากแร่ซึ่งจะลบเลือนได้ง่าย จึงเหลือเป็นหลักฐานให้เห็นน้อยมาก

2. ภาพเขียนสีอย่างแท้จริง สีที่เข้มข้นเป็นสีฝุ่นผสมกับไขมัน และน้ำที่ได้จากพืชบางชนิด

3. ภาพเขียนสีโดยวิธีพ่น บางครั้งทำเป็นรูปฝ่ามือ ซึ่งมักจะเป็นมือขวาและเป็นมือผู้ชาย มือเด็กมีบ้าง แต่ไม่มีมือผู้หญิงเลย สีที่ใช้ในการเขียนภาพนั้น จากการสำรวจถ้ำทางตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏว่าสีที่นิยมมาใช้มี สีส้ม สีเลือดหมู สีเหลือง สีน้ำตาล สีดำ สีเทา (4) และสีแดง ส้มแดง น้ำตาลแดงจะได้จากการนำเอาดินเทศผสมกับยางไม้ ดินแดงเป็นแร่ชนิดหนึ่งพบมากที่บริเวณบ้านดูน อ.หนองหาน จ.อุดรธานี ชาวบ้านเรียกว่า บ่อดินแดง สีขาวได้จากแร่ประเภท Kaotimite พบมากในหินแกรนิต (5) ภาพ

(1) กรมศิลปากร. บ้านดอนตาเพชร. (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2519), หน้า 21 - 24.

(2) ชิน อยู่ดี. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. (พระนคร : ศิวพรการพิมพ์, 2510), หน้า 83.

(3) ชิน อยู่ดี. อดีต : รวมเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ของชิน อยู่ดี สุด แสงวิเชียร. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เศศ, 2517). หน้า 98-102.

(4) เรื่องเดียวกัน., หน้า 111.

(5) นงพงา สุขวนิช. เรื่องเดิม., หน้า 94.

เขียนสีของคนก่อนประวัติศาสตร์ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม (1)

1. รูปคน พบที่ถ้ำคน อ.บ้านผือ ถ้ำ อาจารย์สิม อ.โนนสัง จ.อุดรธานี
ถ้ำพามือแดง อ.มุกดาหาร จ.นครพนม

2. รูปสัตว์ มีรูปกวาง ชะนี รูปสัตว์คล้ายช้าง คล้ายสุนัข คล้ายเต่า คล้ายปลา พบที่ถ้ำรูป ต.ลุ่มลุ่ม อ.โพนทราย จ.กาญจนบุรี ถ้ำพาดัมบนภูวัด บ้านภูล้อม กิ่งอำเภอดอนตาล อ.มุกดาหาร จ.นครพนม

3. รูปมือคน พบที่ถ้ำเพิงหิน วัดถ้ำกึ่ง อ.สุพรรณภูหา ถ้ำพาลาโฮ อ.โนนสัง จ.อุดรธานี ถ้ำพาดัม จ.นครพนม ถ้ำพามือ จ.ขอนแก่น และถ้ำลายมือ จ.กาฬสินธุ์

4. รูปลายเรขาคณิต พบเกือบทุกถ้ำ ใช้เขียนเป็นลายขอบของภาพผนัง ใช้แบ่งภาพหนึ่ง ๆ ออกจากกัน

2. เครื่องปั้นดินเผา

ภาชนะดินเผามีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนก่อนประวัติศาสตร์มาก มนุษย์ใช้เครื่องปั้นดินเผาเป็นภาชนะสำหรับหุงต้มอาหาร ดังเช่นได้พบภาชนะดินเผาที่ จ.แม่ฮ่องสอน มีข้าวสุกติดอยู่ที่ก้นหม้อด้วย ภาชนะดินเผาที่มนุษย์ทำขึ้นครั้งแรกคงมีรูปทรงแบบง่าย ๆ แล้วค่อย ๆ วิวัฒนาการมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ ดังเช่นได้พบที่บ้านเชียง บ้านธาตุ บ้านอ้อมแก้ว บ้านตอง บ้านผักตบซึ่งจะเป็นภาชนะสีด้า หรือเทาเข้ม แต่ชัดเจน หากเป็นชนิดมีลายก็เป็นลายเชือกทาบกันกลมมีเชิง ซึ่งน่าจะจัดว่ามีอายุมา 5000 ปีมาแล้ว สำหรับภาชนะรุ่นหลัง มักนิยมทำแบบลายจุดเป็นวงชุด เมื่อชุดแล้วระบายสีแดงลงไป กลุ่มนี้คงมีอายุอยู่ประมาณ 3000 - 2500 ปีมาแล้ว ในสมัยหลังนี้การทำภาชนะดินเผาก้าวหน้าไปถึงขั้นสมบูรณ์แบบคือมีการเขียนลวดลายและระบายสี (2) โดยมักนิยมทำพื้นสีนวล เขียนด้วยลวดลายสีแดง ดังเช่น ภาชนะดินเผาที่บ้านเชียง ลายที่ใช้เขียนลงบนภาชนะดินเผา นั้น จะมีลายพันธุ์พฤกษา ลายดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดอกไม้ ปลา กบ บุคคล ลายก้านขด ลายก้นหอย และลายเรขาคณิตเป็นลายที่พบบ่อย

(1) เรื่องเดียวกัน., หน้า 115 - 116.

(2) เรื่องเดียวกัน., หน้า 111.

3. วัฒนธรรมหินใหญ่ (Megalithic culture)

วัฒนธรรมนี้เป็นวัฒนธรรมของคนก่อนประวัติศาสตร์ ลักษณะที่เด่นชัดคือเอาก้อนหินมาก่อสร้าง เชื่อว่าคงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของวิญญาณ โดยตั้งไว้เป็นรูปต่าง ๆ ดังนี้

1. โต๊ะหิน เชื่อว่าคงใช้เป็นแท่นสังเวยในการทำพิธีกรรมและใช้เป็นที่สถิตวิญญาณของผู้ตายที่มาเยี่ยมบนโลกมนุษย์
2. หินแท่งที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว มักทำด้วยเสาไม้หรือเสาหิน
3. หินตั้งเป็นวงกลม เชื่อว่าคงใช้เป็นที่ชุมนุมหรืองานรื่นเริงบางอย่าง
4. แท่นหิน ประกอบด้วยหินตั้ง แท่งหนึ่งหรือมากกว่า มีอีกแท่งหนึ่ง พาดอยู่บนก้อนหิน เชื่อว่าคงใช้เป็นที่พักศพคนสำคัญหรือที่สถิตวิญญาณผู้ตาย

วัฒนธรรมนี้แบ่งออกเป็น 2 รุ่น

1. วัฒนธรรมหินใหญ่รุ่นเก่า ตรงกับสมัยหินใหม่ อายุราว 2500 - 1500 ปีก่อนคริสตกาล พวกนี้นิยมทำหินตั้ง 4 แบบ ดังได้กล่าวมาแล้ว
2. วัฒนธรรมหินใหญ่รุ่นใหม่ ตรงกับสมัยสำริด อายุไม่เก่าไปกว่า 700 ปีก่อนคริสตกาล พวกนี้นิยมทำโต๊ะหินโรงหินมีขาตั้ง หลุมศพจะก่อด้วยแท่งหิน และแผ่นหิน รูปหินจ่าหลักจะเป็นรูปสลักนูนต่ำ

ที่ประเทศไทยได้พบหินตั้งเป็นวงกลม 3 แห่ง คือที่ป่าสะเลียม อ.ฮอด จ. เชียงใหม่ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ใกล้กับหมู่บ้านร้างของพวกละว้า ต.โคราช อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา และที่ อ.บ้านโป่ง จ.อุตรธานี ก็พบแท่งหินคล้ายโต๊ะหิน

นอกจากนี้ยังได้พบอีกที่แคว้นอัสสัมของอินเดีย ที่พม่า ลาว ตังเกี๋ย เวียดนาม อินโดนีเซีย (1)

ลักษณะภาพเขียนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ภาพเขียนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์มักใช้เส้นในการแสดงออกมากที่สุด เช่น ภาพสัตว์ที่ปรากฏในถ้ำอัลตามีรา นอกจากนั้นยังแสดงออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ เป็นรูปที่มีความหมายบ้าง ลายเส้นบ้าง เช่น มีทั้งรูปคน สัตว์ รูปลายเรขาคณิต ซึ่งทำเป็นรูปวงกลม

(1) จีน อยู่ดี. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. เรื่องเดิม., หน้า 78 - 79.

วงโค้ง รูปไข่ รูปสี่เหลี่ยมจตุรัส รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปสามเหลี่ยม เป็นต้น

ในระยะแรกศิลปินยังไม่มีความชำนาญในการสร้างสรรค์งานศิลปะ การแสดงออกจึงเป็นไปตามความนึกคิดจากสิ่งที่ตนได้ผ่านพบมา ความสัมพันธ์ระหว่างระวางเนื้อที่และเส้น (Line) ไม่ถูกต้องมากนัก การเขียนรูปร่าง (Shape) และรูปลักษณะ (Form) ต่าง ๆ ก็เป็นไปอย่างเรียบง่าย บางครั้งประกอบขึ้นจากเส้นเพียง 2 - 3 เส้นเท่านั้น ประกอบกับศิลปินไม่เข้าใจในเรื่องของการให้ค่าของแสงและเงา (Value) จึงทำให้ภาพนั้นมีลักษณะเป็นรูปแบน ๆ หรือเป็นเพียงรูป 2 มิติเท่านั้นต่อมาศิลปินเข้าใจในสรีระของสัตว์มากขึ้น รูปสัตว์ในสมัยหลังจึงดูมีชีวิตชีวาและถูกต้องเหมือนจริงมากขึ้น มีท่าทางและการเคลื่อนไหวมากขึ้น นอกจากนั้นศิลปินยังรู้จักการให้ค่าของแสงและเงา ทำให้ภาพนั้นมีความกลม และมีความลึกเกิดเป็นภาพ 3 มิติ อย่างไรก็ตามศิลปินสมัยนี้ก็ยังไม่เข้าใจในการจัดมวลสิ่งให้เป็นไปตามกฎแห่งความงาม เช่น มิได้จัดวางรูปลักษณะรูปร่างหรือมวลสิ่งในภาพนั้นให้เกิดความสมดุลย์ (Balance) เกิดความสมสัดส่วน (Proportion) หรือเกิดความประสานกลมกลืน (Harmony) จนทำให้ภาพนั้นมีเอกภาพ (Unity) ศิลปินจะเขียนรูปภาพตามความพอใจและเท่าที่มีที่ว่างพอที่จะเขียนรูปภาพที่พวกเขาต้องการจะแสดงได้ สำหรับการเน้นเพื่อให้เกิดจุดเด่นในภาพนั้น ศิลปินในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ต้องการจะเน้นในสิ่งที่มีความหมายมีความสำคัญต่อพวกเขาเท่านั้น โดยการเขียนรูปนั้น ๆ ให้มีขนาดใหญ่กว่าปกติ เช่น รูปสัตว์ขนาดใหญ่ หรือรูปคนขนาดใหญ่ท่ามกลางรูปคนและสัตว์ที่มีขนาดเล็ก

สำหรับเทคนิคในการทำรูปภาพนั้นเป็นวิธีอย่างง่าย ๆ โดยจะใช้มือจุ่มสีแล้วป้ายลงเขียนลงผนัง หรือใช้หินสลักเป็นลวดลายลงบนผนัง อาจกล่าวได้ว่าการสร้างสรรค์ศิลปะของก่อนประวัติศาสตร์นั้น เกิดขึ้นจากความบังเอิญมากกว่าความตั้งใจที่จะสร้างสรรค์ความงาม

กิจกรรมการเรียนรู้ 3

เมื่อนักศึกษาอ่านหัวข้อก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยแล้ว ให้นักศึกษาหาเครื่องหมายถูก ✓ และผิด x ลงหน้าข้อที่นักศึกษาเห็นว่าถูกและผิด

- () 1. เรื่องสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทยได้รับการสนใจเพราะมีการค้นพบมนุษย์วานรในประเทศจีนและประเทศอินโดนีเซีย
- () 2. เรื่องสมัยก่อนประวัติศาสตร์ไทยเริ่มศึกษากันในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20
- () 3. การแบ่งยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทยคล้ายคลึงกับของอินเดีย เพราะเริ่มต้นด้วยสมัยหินกลางเช่นกัน
- () 4. หินกรวดหมายถึงหินแม่น้ำ
- () 5. บริเวณบ้านเก่า ต.จระเข้เผือก อ.เมือง จังหวัดกาญจนบุรี มีความสำคัญทางด้านแหล่งโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์
- () 6. บริเวณที่พบเครื่องมือหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ครั้งแรกคือบริเวณริมฝั่งแม่น้ำแคว
- () 7. บริเวณที่พบเครื่องมือหินสมัยหินเก่า เรามักจะพบโครงกระดูกสมัยหินเสมอ
- () 8. มีการขุดค้นพบโครงกระดูกของมนุษย์สมัยหินเก่าที่ริมฝั่งแม่น้ำแควน้อย
- () 9. มนุษย์สมัยหินเก่าอยู่ไม่ไกลจากทะเลทราย
- () 10. เครื่องมือหินที่พบในประเทศไทย มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พบในประเทศพม่า
- () 11. ถ้ำจันต อำเภอกองคาภุมิ อยู่ในจังหวัดกาญจนบุรี
- () 12. โครงกระดูกที่พบในครั้งแรกเป็นโครงกระดูกสมัยหินกลางที่ถ้ำพระ อำเภไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
- () 13. การโรยดินสีแดงลงบนร่างคนตาย เชื่อว่าเป็นการให้ชีวิตแก่ผู้ตาย
- () 14. การฝังศพในท่านอนหงายชันเข่า ศีรษะหันไปทางใต้ ร่างกายโรยด้วยดินสีแดง มีพบตลอดทั้งแหลมมลายู
- () 15. ลายบนเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นลายเก่าสุดคือลายเชือกทาบ
- () 16. มนุษย์ที่นิยมถนอมฟันและเขี้ยวจากฟันชุดบนคือมนุษย์สมัยหินกลาง
- () 17. เครื่องปั้นดินเผาสีดำขัดมันของสมัยหินใหม่พบที่บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี
- () 18. ขวานหินขัด มีอีกชื่อเรียกว่า ขวานฟ้า
- () 19. ซากบ้านแห่งแรกของไทยพบที่บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี
- () 20. ก่อกองสำริดเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญของสมัยโลหะ

สรุป

ในยุคที่มนุษย์ยังไม่มีตัวอักษร ศิลปกรรมอันเป็นเครื่องใช้ไม้สอยของคนก่อนประวัติศาสตร์ย่อมเป็นหลักฐานสำคัญในการยืนยันแบบอย่างการดำรงชีวิตของคนในสมัยนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี งานศิลปะทั้งหลายก็ล้วนเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ เรื่องวิญญานการอยู่รอดของกลุ่มชน และความอุดมสมบูรณ์ ดังที่ได้พบ ภาพเขียนที่ผนังถ้ำ รูปประติมากรรมเทพีวีนัส ในศิลปะก่อนประวัติศาสตร์ของยุโรป เป็นต้น แม้ว่าในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อื่นเลยจะไม่มีรูปเทพีวีนัส แต่รูปปั้นดินเผาหญิงอู๋มเด็กก็อาจจะกล่าวได้ว่าแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ได้เช่นกันในลักษณะเดียวกัน ศิลปะก่อนประวัติศาสตร์ของไทย เช่น ลายเขียนสีบนเครื่องปั้นดินเผาของคนสมัยหินใหม่ที่บ้านเชียง ก็ล้วนแสดงออกมาในเรื่องของวิญญานและความอุดมสมบูรณ์ทั้งสิ้น

ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของยุโรปและของไทยแบ่งออกเป็น 4 ยุค เหมือนกัน กล่าวคือ ยุคสมัยหินเก่า สมัยหินกลาง สมัยหินใหม่ และสมัยโลหะ แต่ของประเทศอินเดียเท่าที่มีหลักฐานแน่ชัดก็เก่าเพียงสมัยหินกลางเท่านั้น แต่เนื่องจากสมัยหินกลางของอินเดียได้รับอิทธิพลจากภายนอกจึงทำให้มนุษย์สมัยนี้มีความเป็นอยู่เจริญเหมือนมนุษย์สมัยหินใหม่

ประเมินผลท้ายบท

ให้นักศึกษาเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

1. เราารู้เรื่องราวของคนก่อนประวัติศาสตร์จากสิ่งใด
 1. เครื่องมือหิน เครื่องปั้นดินเผา และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ
 2. สัญลักษณ์อักษรที่ปรากฏบนเครื่องมือและสิ่งของเครื่องใช้
 3. ลายจำหลักบนแผ่นหิน และแผ่นโลหะ
 4. การจดบันทึกของบรรพบุรุษ
2. Franco - Cantabian มีความสำคัญคือ
 1. เป็นบริเวณชายแดนประเทศฝรั่งเศสกับแคนาดา
 2. เป็นบริเวณพบถ้ำที่มีลายเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์
 3. เป็นบริเวณที่มีวัฒนธรรมหินตั้ง

4. เป็นบริเวณที่มีชื่อเสียงทางด้านประติมากรรม
3. ถ้ำแรกที่พบภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์คือ
 1. Niaux
 2. Lausse 1
 3. Lascaux
 4. Altamira
4. ภาพเขียนเก่าสุดที่ถ้ำ Altamira คือภาพ
 1. ม้าตัวเมีย
 2. กวางตัวเมีย
 3. วัวไบซัน
 4. ช้างแมนมอท
5. ภาพเขียนแบบออริกเนเซียน
 1. เป็นภาพ 2 มิติ
 2. เป็นภาพ 3 มิติ
 3. มักเป็นภาพที่เขียนด้วยถ่าน
 4. มักเป็นภาพที่เขียนด้วยสีแดง
6. ประติมากรรมวินัสสมัยก่อนประวัติศาสตร์หมายถึง
 1. ความสวยงาม
 2. ความได้ส่วนสัด
 3. ความอุดมสมบูรณ์
 4. ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า
7. ภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่พบตามผนังถ้ำ มักเป็นภาพชนิดใด
 1. เป็นภาพที่เขียนด้วยถ่านชาร์โคลทั้งสิ้น
 2. เป็นภาพที่เขียนด้วยดินสีแดงผสมยางไม้
 3. เป็นภาพที่เขียนภาพสัตว์ที่พวกเขาเคยพบเห็น
 4. เป็นภาพที่เขียนภาพสัตว์ในจินตนาการ
8. การเขียนภาพแบบออริกเนเซียน จัดเป็นภาพเขียนในสมัยใด
 1. สมัยหินเก่าตอนต้น
 2. สมัยหินเก่าตอนปลาย
 3. สมัยหินกลางตอนต้น
 4. สมัยหินกลางตอนปลาย
9. Venus of Willendorf คือสิ่งใด
 1. เป็นภาพเทพีวินัสที่ศิลปินเอกของโลกเขียนขึ้น
 2. เป็นประติมากรรมลอยตัวที่แสดงสรีระส่วนต่าง ๆ ได้อย่างงดงาม
 3. เป็นภาพเทพีวินัสตามผนังถ้ำ

4. เป็นประติมากรรมลอยตัวที่แสดงสรีระส่วนต่าง ๆ ขยายคิดความเป็นจริง
10. Venus of Willendorf ให้ความหมายในเรื่องใด
 1. ความสวยงามตามแบบอย่างศิลปะสมัยโบราณ
 2. ความเพ้อฝันและจินตนาการของศิลปิน
 3. ความเชื่ออันเกี่ยวกับเรื่องความอุดมสมบูรณ์
 4. ความแม่นยำต่อการเตือนความทรงจำ
11. มนุษย์สมัยหินเก่าตอนปลายในอัฟริกา จากหลักฐานที่ขุดค้นพบในเมือง Olduvai
 1. เป็นแหล่งอาศัยของมนุษย์กินคน
 2. เป็นแหล่งที่มีโคโรนเส้าหลายตระกูล
 3. กลุ่มชนแถบนั้นมีความเจริญ รู้จักใช้ไฟ มีเครื่องมือหิน
 4. กลุ่มชนแถบนั้นยังไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัย ไม่มีความเจริญ
12. การเขียนภาพของกลุ่มอริกันเขียนแตกต่างจากแมกดาเลเนียน อย่างไร
 1. เป็นภาพแบบ 2 มิติ เหมือนกัน
 2. เป็นภาพแบบ 3 มิติ เหมือนกัน
 3. อริกันเขียน เขียนภาพได้สวยงามมีชีวิตชีวา
 4. แมกดาเลเนียน รู้จักการให้คุณค่าของแสง
13. ความเชื่อในเรื่องวิญญาณเริ่มมีตั้งแต่เมื่อใด
 1. สมัยหินเก่า
 2. สมัยหินกลาง
 3. สมัยหินใหม่
 4. สมัยโลหะ
14. ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เราทราบเรื่องราวความเป็นอยู่ของกลุ่มชนจากสิ่งใด
 1. ภาพเขียนและเครื่องใช้ไม้สอย
 2. ตัวอักษรที่ปรากฏในศิลาจารึก
 3. การบอกเล่าที่สืบต่อกันมา
 4. นิยายปรัมปรา เทพนิยาย
15. รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เก่าที่สุด คือ การแสดงออกในวัฒนธรรมใด
 1. วัฒนธรรมดองซอน
 2. วัฒนธรรมเพงนอย
 3. วัฒนธรรมโบฮีเบียน
 4. วัฒนธรรมหินใหญ่

16. วัฒนธรรมโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ป้า เป็นวัฒนธรรมช่วงใดของอินเดีย
1. สมัยหินกลาง
 2. สมัยหินใหม่
 3. สมัยโลหะ
 4. สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อ
17. วัฒนธรรมโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ป้า เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมใด
1. วัฒนธรรมสุเมเรียน
 2. วัฒนธรรมอัมเรียน
 3. วัฒนธรรมอียิปต์
 4. วัฒนธรรมฮินดู
18. วัฒนธรรมโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ป้า สลายลงเพราะอะไร
1. ถูกวัฒนธรรมอื่นรุกราน
 2. วัฒนธรรมสุเมเรียนสลายไป
 3. กลุ่มชนอพยพไปอยู่ที่อื่น
 4. ไม้ทราบสาเหตุแน่นอน
19. วัฒนธรรมที่เจริญต่อจากวัฒนธรรมโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ป้า คือ
1. วัฒนธรรมสุเมเรียน
 2. วัฒนธรรมเมโสโปเตเมีย
 3. วัฒนธรรมอารยัน
 4. วัฒนธรรมฮินดู
20. จากสิ่งของเครื่องใช้ที่พบในวัฒนธรรมโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ป้า แสดงว่าชาวโรมเหนือจาดาร์ และฮาร์ป้า
1. รับวัฒนธรรมโดยตรงจากสุเมเรียน
 2. มีคนรวยและคนระดับกลาง
 3. รับอิทธิพลของศิลปะกรีก
 4. มีคนจนมากกว่า
-